

*Національна правнича дискусія за темою:
«Система права України:
сучасний стан і тенденції розвитку»*

*I. Загальнотеоретичні та конституційно-правові засади
реформування системи права України*

**СИСТЕМА ПРАВА:
ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА**

О. ПЕТРИШИН

*доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
президент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України*

С. ПОГРЕБНЯК

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії держави і права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

У вітчизняній традиції питання про систему права є питанням про його структуру. Категорія системи акцентує увагу на тому, що право складається з певних елементів, які пов'язані між собою, а їхня взаємодія породжує нові (інтеграційні) якості: лише разом вони можуть забезпечити

виконання правом його функцій — підтримання порядку та гарантування свободи [1, 92].

Категорія «система права» належить до класичних інструментів юридичної догматики, головне завдання якої полягає у спрощенні, узгодженні, структуруванні й раціоналізації правової

реальності завдяки використанню юридичних понять, концепцій, доктрин, конструкцій, стандартів й аксіом. Саме цим (хоча не лише цим) можуть бути пояснені достатньо суттєві відмінності в уявленнях про систему права, що існують у межах національних правопорядків (навіть тих, що належать до однієї правової сім'ї). Дискусії, які тривають в юридичній науці з приводу системи права, спрямовані на пошук версії, яка краще за інші спростить, узгодить, структурує й раціоналізує правову реальність. Саме тому ми не поділяємо ідею об'єктивної структури права, яка не може бути змінена законодавцем, наукою чи іншими соціальними суб'єктами [2, 358].

М. ван Хук слушно зазначає, що теорії завжди здійснюють редукцію і спрощують реальність, конструюють її, ґрунтуючись лише на одній специфічній перспективі; при цьому вони не здатні запропонувати повне обґрунтування правової реальності [3, 17]. У цій статті ми дотримуємося твердження, що право являє собою сукупність норм, які уможливають існування суспільства шляхом визначення меж свободи, відображених у суб'єктивних правах та юридичних обов'язках учасників суспільних відносин, реалізація яких підтримується державою. Це визначення не претендує на повноту і не виключає інших підходів.

Якщо право є сукупністю чи колекцією норм, то чи є воно також нормативною системою? Якщо мета права — регулювання, організація людської взаємодії, то необхідними є певна єдність і зв'язність у межах цієї сукупності правових норм. З цієї причини право завжди є нормативною системою, а не просто неупорядкованою колекцією норм. Слід погодитися, що правові норми завжди утворюють систему права, принаймні в слабкому сенсі деяких логічних відносин зв'язності між нормами [3, 33].

Акцентуючи увагу на тому, що зміст права утворюють норми, ми водночас не повинні забувати про його ціннісний аспект. Норми права віддзеркалюють уподобання, філософські підходи, культурні позиції, інакше кажучи, — у загальному вигляді ідеї і цінності, уособленням яких виступають принципи як ще один можливий змістовний елемент права. Цінності походять від суспільства або групи, яка домінує в ньому [4].

Найбільш важливими чинниками побудови системи права, які втілюють прояви його сутності, виступають предмет і метод правового регулювання, принципи права, а також інтереси окремих осіб та загальнозначущі потреби в раціональній правовій організації [1, 92].

Первинними елементами системи права відповідно до названої традиції є норми права, які, у свою чергу, утворюють відповідні структурні об'єднання.

На нашу думку, сучасна система права має складну структуру: вона є поліструктурною та багаторівневою. Поліструктурність означає, що система права не може досліджуватися лише під одним кутом зору; норми права утворюють декілька автономних структур. Для вітчизняної системи права, як і для багатьох інших систем (особливо континентальної Європи), важливим є поділ на публічне і приватне, матеріальне і процесуальне, регулятивне й охоронне право, а також на різні галузі права. Багаторівневність означає, що деякі структури мають декілька рівнів. Найбільш чітко це помітно у галузевій структурі права [5, 143].

Система права має такі особливі риси, як: єдність, узгодженість, диференціація та інтеграція, об'єктивність і суб'єктивність, стабільність і динамізм. Розглянемо кожен з них більш детально.

Єдність зумовлена тим, що право ґрунтується на єдиних основоположних і загальних принципах та спрямоване на виконання єдиних функцій.

Узгодженість полягає, зокрема, у наявності субординаційних і координаційних зв'язків між її структурними утвореннями (нормами, інститутами, галузями права, підсистемами права), в неможливості їх дії ізольовано одне від одного, в доповненні і конкретизації загальних норм спеціальними. Вона забезпечується функціонуванням механізмів моніторингу, експертиз, попередження, подолання та усунення колізій і прогалин у праві.

Диференціація являє собою поділ права на його структурні елементи, який обумовлений виконанням функцій права. Такий поділ є логічним підґрунтям подальшої інтеграції елементів системи права за схемою: норми права (регулюють типові суспільні відносини) → правові інститути (об'єднують норми, які регулюють відносини певного виду) → підгалузі права (об'єднують норми, які регулюють відносини кількох видів) → галузі права (об'єднують норми, які регулюють відносини певного роду) → підсистеми права (приватно-правова та публічно-правова, матеріально-правова і процесуально-правова).

Об'єктивність означає, що система права утворюється не внаслідок довільного розсуду суб'єкта нормотворення, а є юридичним відображенням системи суспільних відносин, творцями яких є люди. Водночас її формування відбувається під впливом суб'єктивного чинника — особливостей суспільної правосвідомості, менталітету, традицій, переконань суб'єктів правотворчості, позиції юридичної науки та практики, усвідомлених і сприйнятих суспільством ідей щодо справедливого регулювання відносин тощо.

Система права зберігає здатність ефективно регулювати відносини в умовах соціального розвитку і водночас постійно змінюється під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. Стабільність підтримується принципами та структурою системи права,

а динамізм — своєчасними якісними і кількісними змінами змісту права, які уможливають його спроможність виконувати покладені на нього завдання, забезпечують його гнучкість. Стабільність і динамізм системи права у своїй взаємодії гарантують її стійкість [1, 93–94].

Отже, ми ґрунтуємося на розумінні, що система права являє собою створену в результаті діяльності людей, інтегровану принципами права, зумовлену сполученням приватних і публічних інтересів сукупність правових норм, внутрішня організація якої характеризується їх єдністю, узгодженістю, диференціацією та групуванням у відносно самостійні структурні утворення [5, 143].

Розглянемо більш детально основні структурні утворення, притаманні вітчизняній системі права.

Публічне і приватне право

Публічне і приватне право характеризують як якісно різні підсистеми права, два різних «юридичних континенти» [6, 163], своєрідні юридичні Монтеккі і Капулетті [7, V]. Публічне і приватне право традиційно вважають наскрізними лініями правового розвитку системи права (правових систем) країн континентальної Європи та деяких інших країн, правові системи яких схожі на континентально-європейські.

Поділ права на приватне і публічне має понад двохсотлітню історію. Видатний римський юрист Ульпіан писав, що право вивчається у двох аспектах: публічному і приватному. Публічне право — це те, що належить до користі римської держави, приватне — те, що до користі окремих осіб (Ульпіан. Дигести, 1, 1, 2).

Існують декілька теорій обґрунтування критеріїв поділу права на публічне і приватне: матеріальні (на основі інтересів), формальні (за юридичними критеріями) і змішані (поєднують матеріальні та формальні критерії)¹.

¹ Докладніше з цього приводу див.: [8, 9–10].

Такий поділ не заперечує традиційного галузевого поділу системи права, однак суттєво доповнює уявлення про її структуру.

Вважаємо, що поділ права на публічне і приватне має починатися із розмежування відносин, що регулюються публічним і приватним правом.

Публічне право є підсистемою права, яка регулює відносини, пов'язані з діяльністю публічної влади (державної влади та місцевого самоврядування). Публічно-правові відносини пов'язані з реалізацією загального інтересу суспільства, який спирається на підтримку і захист права (публічний інтерес). Їх слід умовно поділити на три великих блоки:

1) відносини, пов'язані з діяльністю держави і місцевого самоврядування, що виникають між суб'єктами владних повноважень;

2) відносини, пов'язані з діяльністю держави і місцевого самоврядування, що виникають між суб'єктом владних повноважень та іншими суб'єктами права;

3) відносини між іншими суб'єктами права, коли вони прямо стосуються діяльності держави і місцевого самоврядування [5, 145].

У свою чергу, приватне право є підсистемою права, що регулює такі відносини між суб'єктами права, які прямо не стосуються публічної влади. Приватноправові відносини пов'язані з реалізацією інтересів окремих осіб, які визнаються та захищаються правом (приватний інтерес).

Нагадаємо основні відмінності між публічним і приватним правом [1, 95].

Визначення суб'єктів публічного і приватного права. Основний суб'єкт публічного права — суб'єкт владних повноважень, а основними суб'єктами приватного права є фізичні та юридичні особи.

Визначення взаємного становища учасників відносин. Учасники публічно-правових відносин, як правило, є нерів-

ними, і вступають у вертикальні (субординаційні, владні) відносини. Водночас учасники приватноправових відносин є юридично рівними, а їхні відносини характеризують як горизонтальні (координаційні).

Особливості правового режиму. Для публічного права характерним є імперативний метод, при якому норми безпосередньо встановлюють права та обов'язки суб'єктів, а також порядок їх виникнення. Цей режим зазвичай відзначається централізованим і субординаційним регулюванням, спеціально дозволеним типом регулювання, використанням імперативних норм.

Приватному праву притаманний диспозитивний метод, який надає суб'єктам можливість самостійно визначати свої права й обов'язки в межах, встановлених нормами права. Він визнає автономію їхньої волі і правової ініціативи (зокрема, при вчиненні правочинів, визначенні їх змісту, захисті прав). Приватноправовий режим традиційно пов'язується також із децентралізованим і координаційним (договірним) правовим регулюванням, загальнодозволеним типом регулювання, використанням диспозитивних норм.

Водночас диспозитивний метод та інші елементи приватноправового режиму обмежено використовуються при регулюванні публічно-правових відносин, а імперативний метод та елементи публічно-правового режиму — при регулюванні приватноправових відносин.

До складу публічного права входять: матеріальні публічно-правові галузі (конституційне, адміністративне, фінансове право тощо) та процесуальні публічно-правові галузі (кримінальне процесуальне, цивільне процесуальне, адміністративно-процесуальне право тощо). До складу приватного права входять галузі цивільного, сімейного права, інститути трудового, житлового, земельного права та ін. При цьому слід розуміти, що забезпечення ефективно-

го правопорядку передбачає обов'язкову взаємодію галузей та інститутів публічного і приватного права.

Взаємопроникнення режимів правового регулювання з публічних сфер у приватні, і навпаки — одна з істотних ознак їх еволюції в сучасних умовах. Межі між цими сферами постійно змінюються, що зумовлено складними і суперечливими процесами, що відбуваються у реальному житті.

З одного боку, вплив економічної глобалізації та зростання у зв'язку з цим регулятивної ролі транснаціональних корпорацій, наприклад, призводить до розширення приватної сфери, а отже, притаманного приватному праву режиму правового регулювання. З другого боку, зі зростанням загроз тероризму, загостренням екологічних, демографічних та інших проблем розширюється публічна сфера з притаманними їй особливостями регулювання, причому інколи через звуження приватної сфери — певних обмежень прав і свобод людини. Ці процеси, очевидно, продовжуватимуться й надалі, що не може не позначатися на підходах до вирішення питань співвідношення публічного і приватного права [5, 147].

Матеріальне та процесуальне право

Регулювання суспільних відносин потребує не тільки визначення правил поведінки, а й порядку, в якому вони можуть бути реалізовані. Це дає підстави для виокремлення двох підсистем права — матеріального та процесуального.

Протиставлення матеріального і процесуального права являє собою одну з ключових правових дихотомій (серед інших — поділ права на публічне і приватне, а також на об'єктивне і суб'єктивне). Термінологія тут відштовхується від відомого середньовічної філософії розмежування «матеріального», тобто такого, що належить до суті речей, і «формального», тобто

такого, що відноситься до їхньої форми. Тому в деяких мовах матеріальне право іменують «правом суті» (наприклад, англ. *substantive law*, фр. *droit substantiale* або *droit de fond*), а для позначення процесуального права часто-густо використовується термін «право форми» (наприклад, фр. *droit formel* або *droit de forme*) [9, 36].

Вважається, що вирішальний внесок у теоретичне осмислення різниці між матеріальним і процесуальним правом належить французькому романісту Югу Доно (Донеллусу), який у другій половині XVI ст. відокремив суб'єктивні права в матеріальному сенсі від процесуальних засобів їхнього захисту і на підставі цього розмежував право в матеріальному сенсі від процесу. Минуло ще приблизно два століття, і на основі наукових досягнень ця різниця була закріплена на рівні прийняття автономних (матеріального і процесуального) кодексів [9, 37].

Так, норми матеріального права визначають певну модель поведінки шляхом встановлення прав та обов'язків суб'єктів права. Наприклад, норми матеріального права закріплюють правове становище майна й осіб, визначають права та обов'язки учасників конституційних, адміністративних, фінансових, господарських, трудових, цивільних, сімейних та інших правовідносин, підстави й межі відповідальності за правопорушення тощо [10, 180].

Частина норм матеріального права може бути реалізована в будь-якому порядку, без будь-яких додаткових передумов. Проте у деяких випадках порядок дій має важливе значення: права та обов'язки суб'єктів, передбачені нормами матеріального права, можуть бути реалізовані лише з дотриманням певних процедур.

Подібні процедури, тобто послідовність дій, необхідних для реалізації передбачених матеріальним правом прав та обов'язків, встановлюються нормами процесуального права. Вони

сприяють реалізації норм матеріального права шляхом перевірки й фіксації юридичних фактів, усунення сумнівів у наявності прав і обов'язків та уточнення їхнього змісту й обсягу, урахування інтересів інших осіб, забезпечують більшу визначеність матеріальних норм, їх захист й охорону. Подібне сприяння, як правило, є необхідним, зважаючи на значущість певного права та обов'язку, необхідність обмеження сваволі при реалізації владних повноважень, забезпеченні справедливості при притягненні до юридичної відповідальності, вирішенні спорів суб'єктів права з приводу їхніх прав та обов'язків [5, 148].

Якщо матеріальне право відповідає на запитання «Що можна або що необхідно робити?», то процесуальне — «В якому порядку реалізується або забезпечується відповідне правило поведінки? В якій послідовності вчиняти дії, щоб досягти належного результату?» [10, 180].

Ми поділяємо підхід, відповідно до якого у складі процесуального права можна виокремити:

1) норми, що регламентують процедуру нормотворчості, тобто встановлюють послідовність дій, які необхідно виконати суб'єкту нормотворчості для реалізації його нормотворчих повноважень (повноважень на встановлення, зміну або скасування нормативно-правових актів);

2) норми, що регламентують процедуру правозастосування, тобто встановлюють послідовність дій, які необхідно виконати суб'єкту правозастосування для прийняття індивідуально-владного рішення у конкретній справі. Особливе значення серед процесуальних норм цієї категорії мають правила, які визначають процедуру судочинства;

3) норми, що регламентують процедуру здійснення інших правових форм діяльності (наприклад, інтерпретаційної, контрольно-наглядової);

4) норми, що визначають процедуру безпосередньої реалізації права, тобто встановлюють послідовність дій, які необхідно виконати суб'єкту для виникнення, зміни, припинення або підтвердження його прав або обов'язків (наприклад, подібні процедури можуть регламентувати укладення трудового договору, передачу прав на торговельну марку, скликання та проведення загальних зборів акціонерного товариства) [10, 181].

Багаторівнева структура системи права

Структура права є відображенням внутрішньої будови права і зв'язків між його елементами. Вона передбачає визначення її базового нормативного елемента — правової норми, врахування предмета правового регулювання, що в сукупності з методом, а також принципами та інтересами об'єднує ці норми в основні групи — інститути права, підгалузі права, галузі права, підсистеми права. Визначальну роль у формуванні й функціонуванні структури системи права відіграє людське начало суб'єкта права [5, 149].

На основі узагальнення висловлених у науковій літературі підходів [1, 97–99; 5, 149–151; 10, 181–185], можна дійти висновку, що систему права становлять такі елементи.

1. Норма права як первинний структурний елемент системи права, спрямований на регулювання типових суспільних відносин. Узгодженість, взаємопов'язаність, поділ і групування правових норм у системі права зумовлені, з одного боку, структурою предмета регулювання (суспільними відносинами), а з другого — прагненням суб'єкта (законодавця) ефективно врегулювати ці відносини правовими засобами.

2. Інститут права як виокремлена група норм права, що регулюють певний вид однорідних суспільних відносин. Інститут права є базовим рівнем поєднання правових норм (наприклад,

йдеться про інститут покарання у кримінальному праві, інститут застави в цивільному праві, інститут виборів у конституційному праві).

Інститут права характеризується тим, що: а) регулює певний вид однорідних суспільних відносин; б) являє собою певну сукупність норм, яка є відносно автономною у складі галузі права; в) забезпечує цілісне, відносно завершене правове регулювання певного соціального феномена (тобто має певну автономію); г) має загальну мету, основну ідею (принципи); ґ) використовує специфічні поняття та юридичні конструкції.

Інститути права можуть бути класифіковані за різними критеріями:

- за предметом правового регулювання вони поділяються на інститути конституційного, цивільного, кримінального, адміністративного, процесуального та інших галузей права;

- за своєю структурою інститути поділяються на складні, тобто ті, що складаються з субінститутів (наприклад, інститут застави, який має у складі субінститут іпотеки), та прості, які субінститутів не містять (наприклад, інститут необхідної оборони);

- за змістом суспільних відносин інститути права поділяються на матеріальні (наприклад, інститут підряду) та процесуальні (наприклад, інститут звільнення від кримінальної відповідальності);

- за функціями, які інститути виконують у правовому регулюванні, вони поділяються на регулятивні (інститут купівлі-продажу) та охоронні (інститут звільнення від адміністративної відповідальності).

3. Підгалузь права як об'єднання взаємопов'язаних інститутів, що формується у межах однієї галузі права. Підгалузь характеризується наявністю спільних принципів, способів регулювання, специфікою норм, що входять до її складу. Наприклад, у конституційному праві виокремлюють виборче, пар-

ламентське право та ін.; у цивільному праві — речове, зобов'язальне право та ін.; у фінансовому праві — бюджетне, податкове, банківське право. Галузі права, для яких характерні тісна консолідація, компактність змісту, не мають у своєму складі підгалузей права (наприклад, кримінальне процесуальне право).

4. Галузь права як відокремлена сукупність норм права, що регулюють якісно однорідну сферу суспільних відносин за допомогою певних методів.

Слід погодитися з тим, що галузі як структурні елементи складаються насамперед завдяки традиціям викладання і професійної практики. Поділ права на різні галузі веде до адаптації юридичної техніки і юридичної доктрини до певних суспільних відносин, наслідком чого стає закріплення та поглиблення їхньої специфіки [11, 10]. Саме традиції й визначають галузеву структуру відповідної національної правничої системи.

Аналіз галузей права дає змогу виокремити такі властивості галузі: а) є центральною ланкою системи права; б) являє собою юридичну цілісність, тобто таку сукупність норм, що зосереджені у взаємопов'язаних правових інститутах і забезпечують регулювання, стабільність цілої сфери життєдіяльності суспільства; в) є відносно замкнутою, автономною підсистемою правового регулювання. Головне її призначення — забезпечити стосовно певної галузі суспільних відносин особливий правовий режим, який визначається власними галузевими принципами, специфічним правовим статусом суб'єктів певної галузі, особливим порядком встановлення і реалізації прав та обов'язків, відповідною комбінацією способів, методів і типів правового регулювання, специфічними санкціями та обмеженнями; г) наявність галузевого понятійного апарату; ґ) основними критеріями для виокрем-

лення галузі права виступають предмет і метод правового регулювання.

Галузі права можна поділити на такі види:

- фундаментальні (профілюючі), до яких традиційно належать конституційне, адміністративне, цивільне, цивільне процесуальне, кримінальне, кримінальне процесуальне право. Вони є юридично первісними, концентрують головні правові режими, галузеві методи правового регулювання;

- спеціальні, які виникли шляхом відокремлення від фундаментальних галузей і в яких головні правові режими

модифіковано, пристосовано до особливих сфер життя суспільства (трудова, земельна, житлова, сімейна, кримінально-виконавче право та ін.).

5. Підсистема права як інтегрована принципами, завданнями і функціями, зумовлена характером інтересів сукупності інститутів і галузей права, які регулюють комплекс суспільних відносин за допомогою подібних методів правового регулювання. Такими підсистемами права, як вже зазначалося, є приватне і публічне право, процесуальне і матеріальне право.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Теорія держави і права* : посіб. для підготовки до державних іспитів / Д. В. Лук'янов, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський, Г. О. Христова ; за заг. ред. О. В. Петришина. — 3-є вид., допов. і змінене. — Х., 2014. — 208 с.
2. *Євграфова Є. П.* Об'єктивність права: проблеми теорії і реальність. — К., 2014. — 416 с.
3. *Хук ван М.* Право как коммуникация / пер. с англ. — СПб., 2012. — 288 с.
4. *Сандевуар П.* Введение в право [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://www.vuzlib.net/beta3/html/1/16269>.
5. *Загальна теорія права* : підруч. / за заг. ред. М. І. Козюбри. — К., 2016. — 392 с.
6. *Алексеев С. С.* Восхождение к праву. Поиски и решения. — М., 2001. — 752 с.
7. *Тихомиров Ю. А.* Публичное право. — М., 1995. — 496 с.
8. *Погребняк С. П.* Поділ права на публічне і приватне (загальнотеоретичні аспекти) // *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. — 2006. — Вип. 12. — С. 3–17.
9. *Курс уголовного процесса* / А. А. Арутюнян, Л. В. Брусницын, О. Л. Васильев и др. ; под. ред. Л. В. Головки. — М., 2016. — 1278 с.
10. *Теорія держави і права* : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. — Х., 2014. — 368 с.
11. *Гунель М.* Введение в публичное право. Институты — основы — источники / пер. с фр. — М., 2015. — 278 с.

REFERENCES

1. *Teoriia derzhavy i prava* [Theory of state and law], Kharkiv, 2014, 208 p.
2. *Ievhrafova Ie. P.* Obiektivnist prava: problemy teorii i realnist [Objectivity of law: problems of the theory and reality], Kyiv, 2014, 416 p.
3. *Khuk van M.* Pravo kak kommunikatsiya [Law as communication], Saint Petersburg, 2012, 288 p.
4. *Sandevuar P.* Vvedenie v pravo [Introduction to the law]. Available at: <http://www.vuzlib.net/beta3/html/1/16269>.
5. *Zahalna teoriia prava* [The general theory of law], Kyiv, 2016, 392 p.
6. *Alekseev S. S.* Voskhozhdenie k pravu. Poiski i resheniya [Ascension to the law. Searches and decisions], Moscow, 2001, 752 p.
7. *Tikhomirov Yu. A.* Publichnoe pravo [Public law], Moscow, 1995, 496 p.
8. *Pohrebniak S. P.* Podil prava na publichne i pryvatne (zahalnoteoretichni aspekty) [Division of the law on public and private (general-theoretical aspects)], *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriadvannia*, 2006, Issue 12, pp. 3–17.
9. *Kurs ugovolnogo protsesssa* [Course of criminal procedure], Moscow, 2016, 1278 p.
10. *Teoriia derzhavy i prava* [Theory of state and law], Kharkiv, 2014, 368 p.
11. *Gunel M.* Vvedenie v publichnoe pravo. Instituty — osnovy — istochniki [Introduction to public law. Institutes — bases — sources], Moscow, 2015, 278 p.

Петришин О., Погребняк С. Система права: загальнотеоретична характеристика

Анотація. У статті зазначається, що у вітчизняній традиції питання про систему права є питанням про його структуру. Наголошується, що категорія «система права» належить до класичних інструментів юридичної догматики. Автори поділяють думку, відповідно до якої правові норми завжди утворюють систему права, принаймні у слабкому сенсі деяких логічних відносин зв'язаності між нормами.

Стверджується, що сучасна система права має складну структуру: вона є поліструктурною та багаторівневою. Визначаються чинники побудови системи права, аналізуються її основні риси (єдність, узгодженість, диференціація та інтеграція, об'єктивність і суб'єктивність, стабільність та динамізм).

Наголошується на значущості поділу права на публічне та приватне; проводиться розмежування відносин, що регулюються публічним і приватним правом; з'ясується різниця у визначенні суб'єктів, взаємного становища, правового режиму; аналізується склад вказаних підсистем права.

Досліджується історія виникнення поділу права на матеріальне та процесуальне, аналізуються зв'язок між цими структурними елементами системи права.

Визначається і наводиться характеристика основних елементів системи права: норми права, інституту права, підгалузі права, галузі права та підсистеми права.

Ключові слова: система права, норма права, галузь права, публічне право, приватне право, матеріальне право, процесуальне право.

Петришин А., Погребняк С. Система права: общетеоретическая характеристика

Аннотация. В статье отмечается, что в отечественной традиции вопрос о системе права является вопросом о его структуре. Подчеркивается, что категория «система права» относится к классическим инструментам юридической догматики. Авторы разделяют мнение, согласно которому правовые нормы всегда образуют систему права, по крайней мере, в слабом смысле некоторых логических отношений связанности между нормами.

Утверждается, что современная система права имеет сложную структуру: она является полиструктурной и многоуровневой. Определяются факторы построения системы права, анализируются ее основные черты (единство, согласованность, дифференциация и интеграция, объективность и субъективность, стабильность и динамизм).

Отмечается значимость разделения права на публичное и частное; проводится разграничение отношений, регулируемых публичным и частным правом; выясняется разница в определении субъектов, взаимного положения, правового режима; анализируется состав указанных подсистем права.

Исследуется история возникновения деления права на материальное и процессуальное, анализируется связь между этими структурными элементами системы права.

Определяется и приводится характеристика основных элементов системы права: нормы права, института права, подотрасли права, отрасли права и подсистемы права.

Ключевые слова: система права, норма права, отрасль права, публичное право, частное право, материальное право, процессуальное право.

Petryshyn O., Pohrebniak S. The System of Law: General Theoretical Description

Annotation. The article states that in the national tradition of law the issue of law system is deeply connected with its structure. It emphasizes that such legal category like «legal system» refers to classical instruments of legal dogma. The authors support the idea that legal rules always form a system of law, at least some logical relationship between cohesion standards. It is argued that current legal system has a complex structure; they state it is multi-layered and polistructural.

Besides, scientists define legal system design factors and analyze its main features (unity, consistency differentiation and integration, objectivity and subjectivity, stability and dynamism).

Authors focus the attention of a reader on the importance of separation of public and private law, on the distinction of relationship governed by them, on the difference in identifying subjects, mutual status, legal status and analyze the composition subsystems of law specified.

Writers research the history of a law division to substantive and procedural law, as well as the relationship between legal system structural elements.

Furthermore, they provide the reader with a detailed description of the main elements of the legal system (legal rule, legal institute, branch and subbranch of law, subsystem).

Key words: law, legal rule, branch of law, public law, private law, substantive law, procedural law.